

OLVASÓLÁMPA – Egy könyvről – ketten

A végzetes múlt és a remélt jövő

Paulus tábornok 1942-ben autóbalesetet szenved, helyére Erich von Manstein kerül, a németek pedig legyőzik a Szovjetuniót. Így indul Horváth László Imre regénye, a *Lett este és lett reggel*. A fiatal író alternatív történelmet boncolgató műve egy fiktív náci ideológus, Klaus Arme 1942 és 2013 között írt naplórészleteiből áll. Egyszerre lehetünk tanúi Arme felemelkedésének és annak, hogyan alakul át a világ a nemzetiszocialisták uralma alatt. A regény vezérfonala a nácik és a kereszténység viszonya, Arme ugyanis az utóbbinak lesz a „szakértője”.

Elmélete szerint Isten a teremtés két napja között – erre utal a cím is – nem figyelt a világra. A történelem folyamán is vannak ilyen időszakok, és ilyenkor az ember hatalmi törekvéseinek semmi, még a lelkiismeret sem áll az útjában. A könyv csúcspontja Arme és egy Karol Wojtyla nevű üldözött lengyel pap vitája.

A *Lett este és lett reggel* kegyetlen könyv. Kegyetlen, mert következetes. Arról szól ugyanis, hogy a gonosz alakítja a világot, legalábbis amennyire „szabad szemmel” megállapítható. Beszélhet, prédikálhat bárki bármit, a történelmi folyamatokon ez fikarcnyit sem változtat. A kereszténység pedig, noha szerephez jut a történelemben, csak egyetlen tényező a sok közül, ideoda hányódó hajócska a legszigorúbban alávetve a meghatározó folyamatok áramainak és viharainak. „A” kereszténység – de mit jelent ez? „Az” egyházat? „A” híveket? Az utóbbi kettőnek még a beazonosítása sem könnyű, sőt „szabad szemmel” nem is lehetséges. Hisszük – és hiszi a szerző is – hogy a kereszténység ügye, küldetése végső soron mégsem bukik el, de ez valóban, a legszorosabb értelemben véve hit, vagyis az isteni ígéretekbe vetett bizalom, és nem olyasmí, amire a világ állapota alapján jogosan lehetne következtetni.

A döntő és lelkiismeretünket megkínzó kérdés az, hogy mi magunk mivé tettük, tesszük a kereszténységet, hogy miként idomulhat a legszolgáibb módon a világhoz, egyezhet ki diktatúrákkal és üzleti szellemmel, sőt miként válhat játékszerévé, engedelmes eszközévé a legalantasabb hatalmi machinációknak. A regény rémképe, a meghamisított, „kasztrált”, „háziásított” kereszténység és egyházi működés ugyanis nem csupán félelmetes lehetőség, torzulás, hanem sajnos törvénytörően következik be szerte a világon, korról korra. „Az egyház él” – szögezzük le néha jelentőségteljesen –, és megfélemlítjük róla, hogy ez sok esetben csupán túlélést jelent, amelynek komolyan megkérjük az árát.

A kereszténységet újra meg újra be akarják illeszteni a világba; az aktuális társadalmi-politikai körülményekhez igazított magatartást, „reálpolitikát” és partnerséget, társutasságot várnak el tőle – és képviselőinek zöme jobb-rosszabb színvonalon hajlandó is erre, gondoljunk csak a Vatikán – ma már sokszor elhibázottnak vélt – keleti politikájára. A túlélés – sugallja a könyv – és a jézusi üzenet radikalitása azonban roppant messze esik egymástól. A behódolok, az evangélium tüzeit evilági érdekből elfojtók „már megkapták jutalmukat”, mint Jézus mondja. Bekebelezte őket a világ és éppen attól fosztotta meg, ami túlmutatott a világon. Noha itt élünk, nem ide tartozunk – de a végleges földi berendezkedésre is mély bennünk a vágy. Szívesen írjuk át. mi magunk is az evangéliumot saját használatra, szelídítünk rajta, magyarázzuk földre, kicsinyítjük a magunk kisszerűségéhez. És mivel ez a hatalmasok érdeke, bőven kapunk hozzá támogatást is. Azoktól, akik a történelem urainak hiszik magukat.

Kiss Péter

Valamikor régen azt tanultam, hogy egy történész minden kérdést feltehet kutakodásai során, egy kivétellel. Soha nem kérdezheti meg, hogy mi lett volna, ha az általa vizsgált esemény egyáltalán nem vagy másként történik meg. Egyszerűen azért, mert tudományának tárgya az a befejezett múlt, amely nem változhat meg soha többé. Ám azért ez így nem teljesen igaz. A „történelem szerelmesei is eljátszanak néha azzal a gondolattal, hogy vajon hogyan alakul a római Birodalom sorsa, ha Kleopátrának nem olyan csinos az orra, és nem veszi le a lábáról Julius Caesart, annak halála után pedig Marcus Antonius. Vagy hogy egy hozzánk közelebb eső példát említsek, vajon más lenne-e ma Európa, ha 1815. június 18-án Emmanuel de Grouchy, Bonaparte Napóleon hadvezére hallgat környezetete tanácsára és császára segítségére siet, ahelyett, hogy egy jelentéktelen ütközetbe bonyolódna az ellenséggel, messze Waterloo-tól.

Ami köti a történészeket, a művészeket cseppet sem befolyásolja. Az irodalom és a film berkein belül az alternatív történelem kedvelt műfaj. Különösképpen a Horváth László Imre által is témául választott második világháború. Bár szinte belegondolni is rossz, mi történt volna, ha Hitler diadalmaskodik, ennek ellenére sok embert izgat ez a kérdés. Philip Roth Összeesküvés Amerika ellen című könyvében Charles Lindbergh lesz az Amerikai Egyesült Államok elnöke, ezért az USA nem lép be a háborúba. A Harmadik Birodalom (Fatherland) című, 1994-es filmben – rendezője Christopher Menaul, írója Robert Harris – is a németek győznek, így a hatvanas évek Európája egészen másképpen néz ki, mint amit ismertünk. A *Lett este és lett reggel* abban tér el az eddigiektől, hogy kifejezetten a kereszténység sorsával foglalkozik. Ahogyan a nácik kíméletlen következetességgel terjesztik ki uralmukat a világra, Klaus Arme ugyanolyan vasakarattal igyekszik betörni Krisztus követőit. Átírja a Bibliát, a pápai székhelyét emberét ülteti, ennek ellenére a legváratlanabb helyen bukkan fel a megalázott és föld alá kényszerített valódi kereszténység. Arme kedvenc szórakozása az, hogy az ő képviselőikkel beszélgesse, mielőtt leszámolna velük. Horváth a „szolganemzetből” származó pap, Karol Wojtyla és Arme vitájában ütközteti ezt a két, gyökereiben eltérő világot. Az olvasó számára is hamar világossá válik, amire Arme is élete végén eljut: bármilyen hosszú ideig is tart a nácik uralma, a keresztény üzenetet nem fogja tudni eltaposni, olyannyira nem, hogy az előbb-utóbb szükségszerűen győzedelmeskedni fog. A náci ideológusoknak sikerült elbitorolniuk a hitet, még a reményt is lefoglalhatták, de a szeretettel már nem tudtak mit kezdeni.

Baranyai Béla